

ЛІНГВОПРАГМАТИКА ДИСКУРСУ Р. М. РІЛЬКЕ

LINGUISTRAGMATICS OF THE DISCOURSE OF R. M. RILKE

Остапченко В.О.,

orcid.org/0000-0002-1066-2484

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова

У статті будуть з'ясовані та широко розкриті лінгвокогнітивні та прагмастилістичні властивості лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке на основі його поетичного здобудку, враховуючи його лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості та підходи, а також метафорику та інтертекстуальність. Поезія Р.М. Рільке отримала широке висвітлення в працях літературознавців. Перші літературознавчі аналізи творчості поета з'явилися ще за його життя, та їхній потік не зменшується дотепер. Взагалі, слід зазначити, що поетичний дискурс визначається як мовно-ментальний простір, створений між автором та його читачем за допомогою поетичного тексту, при цьому поєднуючи три аспекти: лінгвістичний, комунікативний та когнітивний. Насамперед, згадаємо, що Райнер Марія Рільке найвидатніший австрійський поет першої половини ХХ ст., це дійсно одна з найцікавіших постатей Європи того часу, яка запам'яталася не лише своїм надзвичайним поетичним хистом, великою глибиною думки, особливою силою почувань, але і своєю загальною всеєвропейськістю. Рільке мав великий вплив на модерну поезію різних народів, його твори дуже вирізняються ліризмом та символічністю, глибиною філософського сприйняття внутрішнього життя та доволішньої дійсності. Також у статті буде зроблено літературознавчий аналіз поетичної творчості Рільке, який допоможе більш поглиблено сформулювати вплив його синтаксичних, лексичних та метафоричних засобів на свідомість читача, шляхом виникнення тригерів, тобто це вербалізація художніх понять і поетичних образів і їх імплікації на основі пізнавальні операції. Відповідно, тригери є мовними засобами різного рівня (фонетичного, лексичного, морфологічного та синтаксичного). Напрямок цього дослідження перш все це інтеграція лінгвокогнітивних та лінгвостилістичних аспектів художнього тексту та поетичного дискурсу

Р. М. Рільке, це вдасться з'ясувати за допомогою різноманітних наукових розробок, які були проведені літературознавцями та науковцями на факультетах іноземних мов.

Ключові слова: Рільке, поетичний дискурс, лінгвокогнітивні особливості, метафорика, тригер.

The article will clarify and reveal the linguocognitive and pragmatylistic properties of Rilke's lyrical-poetic discourse based on his poetic achievements, taking into account his lexical, morphological, syntactic features and approaches, as well as metaphors and intertextuality. In general, it should be noted that poetic discourse is defined as a linguistic-mental space created between the author and his reader through a poetic text, combining three aspects: linguistic, communicative and cognitive. The poetry of R.M. Rilke has received wide coverage in the works of literary critics. The first literary analyses of the poet's work appeared during his lifetime, but their flow has not diminished to this day. First of all, let us recall that Rainer Maria Rilke, the most prominent Austrian poet of the first half of the 20th century, is truly one of the most interesting figures in Europe at the time. pan-European. Rilke had a great influence on the modern poetry of different peoples, his works are very lyrical and symbolic, the depth of philosophical perception of inner life and the surrounding reality. The article will also provide a literary analysis of Rilke's poetry, which will help to more deeply articulate the impact of his syntactic, lexical and metaphorical means on the reader's mind, by triggers, ie verbalization of artistic concepts and poetic images and their implications based on cognitive operations. Accordingly, triggers are language tools of different levels (phonetic, lexical, morphological and syntactic).

The direction of this study is primarily the integration of linguocognitive and linguistic stylistic aspects of literary text and poetic discourse R. M Rilke, this can be found out with the help of various scientific developments that have been conducted by literary critics and scholars at the faculties of foreign languages.

Key words: Rilke, poetic discourse, linguocognitive features, metaphors, trigger.

Постановка проблеми. Лінгвістичний аналіз поетичного тексту з точки зору когнітивно-дискурсивної парадигми проводиться за допомогою поняття дискурсу, що є мовленнєво – мисленнєвим простором, який об'єднують між собою автор та читач. Для поетичного дискурсу Р.М. Рільке характерні концепти: самотність, розум, природа, музика, тиша, відносини. Зазвичай, ці концепти, який приховані у тексті та актуалізується на основі мовних індикаторів (лексичних, фонологічних, синтаксичних, морфологічних). Фонологічні

індикатори становлять елементи звукового символізму, звукосемантики, звукопису, фонетичної інструментовки або евфонії (для естетичної виразності).

Завдання сучасної лінгвістики у цілому це є дослідження лінгвокогнітивних та прагмастилістичних властивостей лірико-поетичних дискурсів, бо вони привертають увагу особливостями вираження поетичної мови. Дискурсивний підхід до поезії дозволяє вдосконалити виявлення ролі мовних засобів у створенні її естетичного ефекту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Взагалі, вітчизняне та європейське рількезнавство має свою традицію і тісно пов'язане з тенденціями літературознавчого пошуку. Найглибшими дослідниками творчості Рільке на Заході є А. Герінг, Х. Гертц, Й. Кірхграбер. В Україні авторитетним дослідником релігійно-філософських пошуків Рільке є Д. Наливайко, Л. Кравченко, О. Ізарський, Є. Пеленський, М. Рудницький, К. Шахова; нові акценти у висвітленні проблеми несли Є. Волощук, П. Іванишин, І. Лисенко, О. Ніколенко, П. Рихло. Якщо брати взагалі поетичний дискурс Р.М. Рільке, то він отримав достатнє освітлення у працях багатьох літературознавців, завдяки чому було зрозуміло найголовніші основні філософські мотиви його творчості, особливості імпресіоністської техніки вражень, основні характеристики його етики та естетики як представника поезії романтизму та модерну. Актуальним завданням лінгвістики є виявлення характерних особливостей мовної картини світу Р.М. Рільке, які знайшли відображення у його поетичному дискурсі [14, с.148].

Лінгвокогнітивні та прагмастилістичні властивості лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке, добре розглянуті та широко досліджені у працях научних працівників кафедр німецької філології багатьох вищих навчальних закладів нашої країни, у тому числі і Харківського національного університету імені Каразіна [14].

Постановка завдання. У статті ми розглянемо основні мотиви поезії Р.М. Рільке як науковий здобуток та взагалі поезію Р.М. Рільке з позицій дискурсивного підходу. Його когнітивну прагмапоетику та прагмастилістику як методологічне підґрунтя аналізу. Обраний дослідницький напрям робить внесок у вирішення наукової проблеми інтеграції лінгвокогнітивних, лінгвопрагматичних і лінгвостилістичних аспектів дослідження художнього тексту й дискурсу. Буде здійснена методична процедура аналізу прагмастилістичних властивостей лірико-поетичного дискурсу Р.М. Рільке, а також різновидів художніх концептів і імплікатур. У повній мірі буде розкрито, що таке фоностилістичні, лексико-стилістичні, синтактико-стилістичні тригери художніх концептів. Зробимо висновки про важливість зв'язку мовленево-мисленевого простіру між автором та читачем за допомогою мовного, когнітивного та комунікативного аспектів.

Виклад основного матеріалу. Поезія Р.М. Рільке отримала широке висвітлення в працях літературознавців. Перші літературознавчі аналізи творчості поета з'явилися ще за його

життя, та їхній потік не зменшується дотепер. Естетичні засади поезії Р.М. Рільке розглядаються з огляду на періодизацію його творчості. Хоча однозначної періодизації ліричної творчості Рільке не існує, літературознавці, загалом, говорять про раннього й пізнього Рільке.

Ранній Рільке творив під впливом поетичного імпресіонізму, символізму і декадентства, це дуже простежується у музичності і різноманітності звукового оформлення поезії. Для більш пізнього періоду творчості Р.М. Рільке (1904–1926) науковці вважають притаманним модерністський підхід: виходить на передній план проблематика пізнання, саме тому, поет приходив до більш суворих ліричних форм.

Літературознавці встановили, що перелік провідних мотивів творчості Р.М. Рільке є дуже великим. По-перше, це релігійні мотиви, які стосуються, насамперед, Бога. Мотив Бога вивчається скоріше як мотив пошуку Бога. По-друге, філософські мотиви, точніше це мотиви буття. По-третє, соціально-психологічні мотиви поезії, в яких є відповіді на соціальні питання, пов'язані з бідністю та соціальною нерівністю. Соціально-психологічні мотиви сконцентровані навколо людини в суспільстві, її життєвої позиції та почуттів. Четвертим, теж дуже важливим мотивом, є мистецький мотив, бо людина у творах постає в образі митця. Улюбленими мистецькими мотивами Р.М. Рільке є і мотиви музики, композиторів – Бетховена, Моцарта, Малера, та музикальних інструментів, передусім, струнних – скрипки, альт, арфи, лютні. Вивчаються також такі мистецькі мотиви, як танок та театр [14].

Також, широко простежуються у творах поета природні мотиви (космічна свідомість, єдність людини і природи). А саме, природні мотиви можна теж класифікувати між собою на урбаністичні мотиви та мотиви тваринного світу.

Крім усього, велике значення у творчості Рільке мали матеріальні мотиви, більш всього вони відобразилися у речових віршах поета. Рільке любив оспівувати речі, надавав їм глибинного значення та формував довкола них значущий аспект. Саме це і було поглиблено вивчено літературознавцями, тому що підвищену цікавість завжди викликала зокрема взаємодія речей зі світом.

Лінгвокогнітивний підхід до вивчення мовних особливостей поезії Р.М. Рільке уможливує зосередження на характерних особливостях мовної картини світу Р.М. Рільке, яка конститується основними художніми та емоційними концептами: Бог і ангел, смерть і життя, мовчання

і голос, пісня, бідність, почуття, любов, страх, самотність, серце, душа та ін.

Із погляду дискурсології творчість Р.М. Рільке розглядається як дискурс поетичний, онтологічний, орфічний та епістолярний, встановлюються закономірності формування в ньому імпліцитних смислів, які передбачають активацію в свідомості читача імпліцитних концептів – імплікатів, що створюють імплікативний простір дискурсу. Термін «імплікатура» передбачає передачу імпліцитного смислу адресантом і його декодування адресатом. *Імплікатура* – це прагматичний компонент змісту висловлення, який виводиться адресатом у дискурсі, навмисно прихований смисл, те, що має на увазі адресант та підсвідомо хоче донести до адресата [3].

Прагмастилістика, поєднуючи методи стилістики й прагматики, вивчає інтенції, стратегії та тактики автора висловлення тексту, який використовує ті чи інші стилістичні прийоми. Прагмастилістика покликана розглядати стиль, стилістичні засоби й прийоми крізь призму авторської позиції. Від стилістики вона відрізняється антропоцентричним підходом – беручи за основу суб'єкта мовлення, що використовує стилістичні засоби в дискурсах різного стильового забарвлення [2].

Когнітивна прагмапоетика, що демонструє засоби, якими властивості поетичного тексту відображають ментальні зв'язки, звертається до важливої прагматичної теорії – теорії імплікатур, вивчаючи закономірності втілення інтенцій автором художнього твору, зокрема у передачі автором читачеві імпліцитних смислів [8, с.4-6].

Імплікативний простір у дискурсі складають – поряд із імплікатурами – пресупозиції та імплікати. *Пресупозиції* – імпліцитні передумови мовних висловлень, які в лінгвокогнітивному поетичному дискурсі Р.М. Рільке виступають тригерами імплікатур. Вони входять у той пресупозиційний фонд, який необхідний читачеві для адекватного розуміння творчості. Наприклад, якщо читач не знає сюжету Біблії, він не зможе інтерпретувати зміст багатьох віршів Р.М. Рільке та вивести певні імплікатури.

Як імплікатури, так і імплікати активуються у свідомості інтерпретатора завдяки тригерам. Ця властивість має психологічне підґрунтя. Існує концептуальна презентація тексту в пам'яті, тобто різноманітність на поверхні структурної, наприклад, морфофонологічної та синтаксичної, інформації у тексті перекладається або трансформується у значення, які когнітивно представлені концептами. Тобто, вважаємо, що

активацію імплікатів та імплікатур у свідомості автора і читача викликають різноманітні мовні засоби – тригери [5].

Поняття «тригер» (trigger) ми трактуємо у річищі прагмалінгвістики, де цим терміном позначають мовну одиницю, яка ініціює певний імпліцитний смисл. Отже, тригерами називаємо мовні засоби різних рівнів (фонологічні, лексичні й синтаксичні), за допомогою яких із залученням дискурсивного контексту в свідомості читача активуються художнім концептом.

Таким чином, когнітивна прагмапоетика надає теоретичний інструментарій для аналізу імплікативного простору дискурсу Р.М. Рільке, складовими якого є імплікати, пресупозиції та імплікатури, а прагмастилістика дозволяє розглядати застосовані стилістичні засоби в якості тригерів та імплікатур.

Тригери художнього концепту поділяємо на *фоностилістичні, лексико-стилістичні й синтактико-стилістичні*, залежно від рівня мови, до якого вони належать. *Фоностилістичними тригерами* є фігури звукопису. Звукопис (евфонія, фоніка, звуковий повтор, фонетична інструментовка) є застосуванням фонетичних повторів із метою створення певного семантичного ефекту та підсилення естетичної виразності.

Звукопис є притаманним німецькомовній поезії взагалі і поезії Р.М. Рільке зокрема. Звукоповтори підтримують «мальовничий» характер образності, орієнтацію на зорове сприйняття. Звукоповтор становить підбір слів таким чином, щоб певні фонеми зустрічалися частіше або рідше, ніж в тій мовній нормі, яку важко сформулювати, але яка дана кожному, хто володіє цією мовою інтуїтивно. Р.М. Рільке застосовує не тільки конвенційні звукоповтори, до яких належать різні типи рими, але й оказіональні, тобто такі різновиди звукопису, як асонанс, алітерацію та паронімічну атракцію. При цьому повторювані звуки не є орнаментальними, вони наділені функцією вираження смислу, допомагають читачеві створювати у свідомості певні звукообрази.

Ще один фоностилістичний тригер це *алітерація*. У германістиці під алітерацією розуміється повторення наголошених складів початкових приголосних двох чи більше слів або коренів та голосних, які за ними слідує, повторення та співзвучність наголошених складів на початку слова. Це пов'язано з тим, що реципієнт майже не помічає алітерацію у ненаголошених словах [7].

Асонанс. Ще один тригер, функцією якого є експресія. Якщо повторюються голосні, йдеться про асонанс. У германістиці асонанс визначається

як співзвучність тільки голосних в наголошених та наступних за ними складах. У німецькомовній поезії він не є таким значущим, як алітерація. Це пояснюється тим, що зв'язуюча сила асонансів в німецькій мові дуже мала, тому що в німецьких ненаголошених складах майже завжди з'являється ненаголошене яке звукового впливу не має. Однак, у Р.М. Рільке асонанс є типовим фоностилістичним засобом.

До звукових повторів належить і *паронімічна атракція (парономазія)* – гра слів, які мають схоже звучання, – паронімів. До них відносять як слова, що мають випадкову схожість звучання але не зв'язані ні змістово, ні етимологічно, так і однокореневі слова в різних модифікаціях [9].

Найважливішими лексико-стилістичними тригерами у творчості Р.М. Рільке є *лексичний повтор і стилістично маркована лексика*. Під *лексичним повтором* розуміємо стилістичну фігуру навмисного повтору лексичної одиниці з однаковою референцією. Повтор є проявом сутності поетичної техніки, яка, полягає у періодичних повертаннях на всіх рівнях мови. Специфіка картини світу Р.М. Рільке накладає відбиток на використовувану ним *стилістично марковану лексику*, серед якої виділяються терміни, біблеїзми, архаїзми, поетизми та okazіоналізми.

Мовні одиниці синтаксичного рівня, які сприяють активації у свідомості читача, є його *синтактико-стилістичним тригерами*. З точки зору лінгвістики тексту, вони маркують сильні позиції тексту, сприяючи у такий спосіб семантичному виділенню лексем, що їх наповнюють. Під сильними позиціями розуміють фрагменти тексту, які здебільшого є текстовими знаками (заголовок, підзаголовок, метатекст в тексті, текст в тексті, цитата, епіграф, анаграма) та відіграють суттєву роль в розумінні тексту. Із точки зору когнітивної поетики, сильні позиції зумовлюють активацію релевантних художніх концептів на ґрунті когнітивних операцій соположення траектора й орієнтира (*анжамбеман*), фокусування (*синтаксичний паралелізм, антитеза, хіазм*) і специфікації (*парентеза, звертання і приєднання*). Під *анжамбеманом* розуміємо відсутність збігу фразового й ритмічного членування віршованого тексту, «подолання» синтаксисом смислового розподілу смислове фразування – «не збігання ритмічних груп із синтактико-семантичними». Із стилістичної точки зору, анжамбемани сприяють поетичній виразності, динамічності й впливовому ефекту вірша, його музичному впливу [11].

Синтактико-стилістична фігура *синтаксичного паралелізму* визначається як фігура поєд-

нання двох і більше речень або їх частин шляхом строгої граматичної і семантичної відповідності їхньої структури. У Р.М. Рільке синтаксичний паралелізм виступає у зв'язку лексичним повтором. Тобто поряд із повтором синтаксичної структури відбувається повтор лексем, які задіяні у цій структурі. Як звуковий і лексичний повтори, синтаксичний паралелізм є проявом когнітивної операції *фокусування*: паралельні структури розміщують зміст, закладений у повторюваних лексемах, на передньому плані.

Антитеза (протиставлення) становить стилістичну фігуру протиставлення контрастних понять або образів, які пов'язані між собою загальною синтаксичною конструкцією. *Хіазм (схрещення)* – стилістична фігура, яка полягає у хрестоподібній зміні послідовності елементів у двох паралельних конструкціях. Фігури антитези і хіазму є тригерами – перш за все тих, які вербалізовані у їхній структурі. Як і синтаксичний паралелізм, антитеза і хіазм є прикладом когнітивної операції фокусування, коли активовані концепти висувуються на передній план думки. У Р.М. Рільке більш значущим є хіазм у поєднанні з лексичним повтором, коли хрестоподібно повторюються не тільки синтаксичні структури, а й лексичні елементи.

Парентеза (вставка) – слово, словосполучення або речення у складі іншого речення, яке не зв'язане з ним граматично та має риси прикладки. Типовою для творчості Р.М. Рільке є також вставні конструкції – слова, словосполучення і речення, що містять різного роду додаткові зауваження, попутні вказівки, уточнення, поправки, що роз'яснюють речення в цілому або окреме слово в ньому, та іноді різко випадають з синтаксичної структури цілого.

Звертання. У поетичних текстах Р.М. Рільке міститься велика кількість звертань. Звертання – слово або сполучення слів, що називають особу (рідше предмет), якій адресоване мовлення. Має місце специфікація адресата. У разі когнітивної операції специфікації провідну роль у інтерпретації змісту відіграє уважливості інтерпретатора. Звертаючи увагу на звертання, читач може правильно встановити адресата поетичної комунікації. У Р.М. Рільке найчастіше адресатом виступає Бог. Іменникове звертання часто супроводжується займенником *du*.

Приєднання. Сильну позицію тексту створює і приєднання – додавання смислу до основного висловлення. Це додаткова думка, яка виникає у свідомості мовця в процесі мовлення. Для Р.М. Рільке характерне безсполучникове при-

еднання, завдяки цьому активуються концепти, лексеми яких опиняються у сильній позиції. У деяких фрагментах творів автора приєднальна конструкція посилює активацію експлікату. Експресивно забарвленим різновидом приєднання є *парцеляція*. Приєднання, звертання і *парентеза* наближають поетичне мовлення до розмовного і є яскравим проявом діалогічності у творчості Р.М. Рільке [9].

Висновки. Підсумовуючи, слід зауважити, що у статті поезія Р.М. Рільке розглядається як лірико-поетичний дискурс, який становить мисленнєво – мовленнєвий простір, що створюється поетом та його читачем (інтерпретатором), який поєднує у собі три аспекти – мовний, комунікативний і когнітивний. Стилістичні засоби у лірико-поетичному дискурсі Р.М. Рільке розглядаються як тригери, які викликають у свідомості читача активацію художнього концепту у ході когнітивних операцій фокусування (різні види повтора – звуковий, лексичний, синтаксичний, які часто виступають у комплексі, та стилістично маркована лексика), специфікації (парентеза, звертання і приєднання), соположення траектора й орієнтира (анжамбеман). Фоностилістичні засоби охоплюють різновиди звукового повтора (алітерацію, асонанс і паронімічну атракцію),

які підсилюють семантику відповідного слова. Лексико-стилістичними тригерами художнього концепту у Р.М. Рільке є лексичний повтор (анафора та епіфора з контактним або дистантним розташуванням повторюваної лексичної одиниці з можливою зміною дистрибуції або граматичної форми) і стилістично маркована лексика (релігійні й мистецькі терміни, біблеїзми, архаїзми, поетизми і окаянізми).

Синтактико-стилістичні тригери у лірико-поетичному дискурсі Р.М. Рільке маркують сильні позиції тексту, сприяючи у такий спосіб семантичному виділенню лексем, що їх наповнюють, що зумовлює актуалізацію релевантних концептів.

У цілому, до перспектив дослідження належить встановлення когнітивно-прагматичних характеристик актуалізації окремих художніх концептів та імплікатур, поглиблене дослідження виявлених стилістичних засобів у ролі тригерів, виявлення когнітивних механізмів зв'язку імплікатів та імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Р.М. Рільке. Дійти до таких висновків, допомогла комплексна когнітивно-поетична, прагмапоетична та дискурсивно-стилістична методика, застосована в дослідженні прагмастилістичних властивостей поетичного здобутку Р.М. Рільке.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабич В. І. Ліричне Я в ідіодискурсах Р. Фроста і К. Сендберга: лінгвокогнітивний і комунікативно-прагматичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Херсон, 2017. 20 с.
2. Бандурко З. В. Прагмапоетика як методологічний підхід до аналізу поетичного дискурсу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. Херсон: ХДУ, 2017. Вип.27. С. 134–139.
3. Безуглая Л. Р. Імплікатури поетического текста в аспекте. *Когніція, комунікація, дискурс*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. № 14. С. 8–18.
4. Безугла Л. Р. Рівні комунікації у лірико-поетичному дискурсі / *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2018. Вип. 87. С. 27–34.
5. Гриняк О. О. Актуалізація імплікатів на фонографічному рівні поетичного тексту (на матеріалі американської поезії ХХ–ХХІ століть) / *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 9(1). С. 50–53.
6. Мельничук Р. І. Фоносемантичні явища у сучасній німецькій мові (теоретико-експериментальне дослідження): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Чернівці – Запоріжжя, 2018. 20 с.
7. Найдеш О. В. Фоносемантичний аналіз прозових текстів (на матеріалі німецької літератури) / *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 9(1). С. 171–275.
8. Остапченко В. О. Лексичні індикатори імплікатів у поетичному дискурсі Р.М. Рільке. *Каразінські Читання: Людина. Мова. Комунікація: тези доп. XVI наук. конф. з міжнар. участю, 3 лютого 2017 р.* Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. С. 92–93.
9. Остапченко В. О. Дискурсивна конфігурація художніх концептів у лірикопоетичному дискурсі Р.М. Рільке. *Сучасна германістика: наукові дискусії: VIII Міжнародний науковий Форум: тези доп. у 2-х ч., 23 жовтня 2018 р.* Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. Ч. 2. С. 102–104.
10. Остапченко В. О. Алюзійні імплікатури у поетичному дискурсі Р.М. Рільке. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. Кропивницький: Видавництво «КОД», 2018. Вип. 164. С. 427–432.
11. Остапченко В. О. Епітет як індикатор імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Р.М. Рільке. *Художні феномени в історії світової літератури: перехід мови в письменництво «Постколоніальні*

стратегії»: тези доп. IV Міжнар. наук. конф., 6–7 квітня 2018 р. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 96–97.

12. Прохорова П. В. Дискурсивная лингвистика: камо грядеши? *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. Кропивницький: Видавець Лисенко В.Ф., 2017. Вип. 153. С. 298–301.

13. Самохіна В. О., Пасинок В. Г. Суб'єктивний антропоцентризм vs оціночність у комунікативній діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2017. Т. 2. Вип. 27. С. 116–120.

14. Слоневська І. Рецепт України в поетичній творчості Р. М. Рільке: філософський аспект. *Філологічний дискурс*. 2017. Вип. 4. С. 147–155.

15. Шилова К. О. Риторичні питання в американському віршованому мовленні (лінгвопрагматичний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Херсон, 2017. 20 с.

УДК 81'373 [811.161.2+811.111]:81-115

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.1.46>

ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ПРОСТОРОВИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІНТЕГРАЦІЙНО-ПОРІВНЯЛЬНОГО ТИПУ МОТИВАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

CONTRASTIVE ANALYSIS OF SPATIAL PHRASEOLOGICAL UNITS OF INTEGRATIVE-COMPARATIVE TYPE OF MOTIVATION IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

Тодорова Н.Ю.,
orcid.org/0000-0003-2520-2517
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Військової академії (м. Одеса)

Статтю присвячено зіставному аналізу просторових фразеологічних одиниць інтеграційно-порівняльного типу мотивації в англійській та українській мовах, завданням якого є виявлення особливостей їх семантики та образності. Методологія пропонованого зіставного дослідження ґрунтується на принципі системного підходу та поєднанні низки загальнонаукових та лінгвістичних методів. Складна семантика просторових фразеологічних одиниць зумовлює їхню здатність вербалізувати одну або декілька різних просторових ознак: просторові характеристики самих об'єктів, їх локалізацію відносно певних орієнтирів та рух. Кількісна обробка даних показала, що просторові фразеологічні одиниці інтеграційно-порівняльного типу мотивації кількісно переважають в українській мові відносно англійської і в обох мовах здебільшого використовуються для позначення руху об'єктів та надання опису їх просторових параметрів. В основі інтеграційно-порівняльного типу мотивації просторових фразеологічних одиниць лежить порівняння концептуальної сфери ПРОСТІР з іншими концептуальними сферами. Аналіз стрижневих компонентів просторових фразеологічних одиниць дозволив виділити чотири донорські зони (ЛЮДИНА, АРТЕФАКТ, НАТУРФАКТ і БІОСФЕРА), які слугують джерелом постачання знаків для реципієнтної зони ПРОСТІР. В англійській мові найпродуктивнішою виявилася донорська зона БІОСФЕРА, в українській мові – АРТЕФАКТ. В обох мовах в основі мотивації просторових фразеологічних одиниць лежать спостереження за живою та неживою природою, а саме характером рухів та поведінкою тварин, природними явищами та стихіями. У зіставленні з англійськими, українські просторові фразеологічні одиниці демонструють вищий ступінь прояву антропоцентричності, оскільки мотиваційними ознаками фразеологічних одиниць на позначення інтенсивності руху виступають прояви роботи психіки людини, та предметоцентричності, оскільки в основу образності фразеологічних одиниць, що надають опис фізичних параметрів людей, покладено зіставлення з начинням. Отримані результати надають матеріали для подальших зіставних досліджень мотивації англійських та українських фразеологічних одиниць та розробки лексичних вправ, спрямованих на розвиток міжкультурної комунікативної компетенції курсантів вищих військових навчальних закладів.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, просторова семантика, мотивація, англійська мова, українська мова, зіставний аналіз.

The article focuses on the contrastive analysis of the spatial phraseological units of the integrative-comparative type of motivation in the English and Ukrainian languages the purpose of which is to specify the peculiarities of their semantics and figurativeness. The methodology of the proposed research is based on the principle of the systematic approach and the integration of a number of general scientific and specific linguistic methods. Due to their complicated semantics,